

EZİDİ MÜZİĞİ

BÜŞRA ERSOY

EZİDİLİK Irak'ın Laleş bölgesinden, doğduğu coğrafyadan uzakta bir hayat sürmektedir. Ezidiler, başta Almanya olmak üzere birçok Avrupa ülkesi ile Ermenistan ve Gürcistan'a dağılmışlardır. Türkiye'de Batman, Mardin, Şanlıurfa ve Diyarbakır çevresinde meskun bulunanlar ise köylerinde yaşanan terör olayları ve geçim sıkıntıları nedeni ile Avrupa ülkelerine göç etmişler ve zamanla Türkiye'deki Ezidi köyleri boşalmıştır.

Küçük bir Kürt topluluğu olan Ezidiler, anadilleri ile müziklerini icra etmekte ve ibadetlerini yerine getirmektedirler. Ezidi topluluğu, kendi içerisinde Şeyh, Pir, Murid ve Kavval olarak isimlendirilen dinî kastlara ayrılmakta ve bu şekilde yönetilmektedir. İbadetlerini dışa kapalı bir şekilde ifa eden Ezidiler hakkında şeytana taptıkları yönünde iddialar ileri sürülmüş ve İslam inancına aykırı dinî anlayışları, şeytan hakkındaki farklı görüşleri nedeniyle, Müslüman Kürtler ve diğer halklar arasında 'İslam'dan sapmış topluluk' olarak tanınmışlardır.¹ Bir yaratıcı-

ya inanan Ezidi topluluğunun üyeleri şeytana taptıkları iddiasını reddetmektedirler. Çoğunluğu Irak'ın Musul kenti yakınlarında bulunan Laleş bölgesinde yaşayan Ezidiler, ibadetlerini de genellikle bu vadiye gerçekleştirmektedirler. Yol göstericileri olarak gördükleri Şeyh Adi bin Müsafir'in mezarının da adı geçen vadiye olması, söz konusu bölgeyi Ezidilerin inanç merkezi hâline getirmiştir.

Ezidilere göre müzik, hayatın başlangıcından bu yana vardır.² Ezidi inancında da müziğin köklü bir geçmişi sahip olduğundan bahsetmek mümkündür. Ezidi dinî metinleri, sözlü ve görsel olarak ibadetlerde icra edilen 'kavl' ve 'beyt' olmak üzere iki türdür. *Mushaf-ı Reş* ve *Kitabü'l-Cilve* adlarını taşıyan Ezidiliğin iki kutsal kitabı 'kavl' ve 'beyt'lerin dinî ayinlerde icrasını farz olarak göstermektedir. Ezidiler, özellikle dinî bayramlarda ve cenaze törenlerinde, dinî müzik icracıları olan 'kavvallar' tarafından söylenip çalınan 'kavl'ler eşliğinde ibadetlerini gerçekleştirmektedirler. 'Kavl'ler, 'kutsal saz' addedilen def ve şibab eşliğinde söylenir.³

Kelime olarak 'kavl', 'söz', 'deyiş', 'ilahi' ve 'hikaye' anlamlarına gelen 'kavl'; Tanrı'yı ve kutsal varlıkları övmek, inanca katkıda ve hizmette bulunmuş şahsiyetlerin deneyimlerini anlatmak için yazılmış şiirlerdir.⁴ Bunlar kadar kutsal sayılmayan ve sosyal ve ahlaki konuları işleyen 'beyt'ler ise dinî öykü olarak tanımlanmaktadır.⁵ Bunlar da Ezidi inancının bir parçasıdır. 'Kavl'ler def ve şibab sazları çalınarak okunurken 'beyt'ler -istisnai birkaç 'beyt' hariç- kutsal sazlar kullanılmadan okunur. 'Kavl'lerin birçoğu makamlıdır, bazıları ise bölümüne göre dua şeklinde okunur. Def ve şibab ile çalınanların yanı sıra "Cindi'nin Beyti (Beyta Cindî)" gibi makamla okunan istisnai 'beyt'ler de mevcuttur.⁶

Ezidilerde her kastın bir görevi vardır. Dinî müzik icracısı için kullanılan kavval kelimesi, 'deyiş söyleyen kimse' anlamına gelir. Kast sisteminde kavvallar, şeyh ve pirlerden sonra gelirler ve bu düzeye ulaşabilmek için küçük yaşlardan itibaren çok ciddi bir eğitimden geçerler. Ruhban sınıfının en faal üyeleri olan kavvallar, kutsal sayılan def ve şibabı çalarlar.⁷

Ezidi inancına göre kainatta olup biten her şey belirli bir akış ve ritim ile sürekli olarak tekrarlanmaktadır.⁸ Bu anlayışta ölen kişinin ruhunun, iyi bir insansa iyi bir bedende, kötü bir insansa kötü bir bedende, hatta kötü bir hayvan bedeninde yaşayacağına inanılır. Baş melek olduğuna inanılan Melek Tavus'un, Şeyh Adi'nin bedenine girerek yeryüzünde görünmesi de bu döngünün simgesel bir aktarımıdır. Ezidi dinî musikisinin türlerinden olan sema, yukarıda ifade edilen döngünün hem görsel hem de müziksel açıdan yansımasıdır. Sema töreninde def ve şibab çalınarak 'kavl'ler eşliğinde başta Melek Tavus olmak üzere altı büyük melek tasvir edilir. Bu tasvirde Tanrı'ya ve Melek Tavus'a ulaşma söz konusudur.⁹ Ezidiler hacı olmak için Laleş'teki Şeyh Adi mabedini ziyaret eder ve burada Cumai Bayramını kutlarlar. Bu bayramda, sema töreni ve dinî müzik kapsamlı biçimde icra edilir.

Ezidilerin geleneksel müziği, Müslüman Kürtlerin müzikleri ile benzerlik göstermektedir. Ezidilerin 'kavl' ve 'beyt' dışında söyledikleri ezgilere ise *kilam* ve *stran* denir. Bu iki tür, Ezidi sözlü kültürünün önemli kaynaklarıdır. Bunları söyleyen Ezidi icracılar, *dengbêj* ve *stranbêj* olarak adlandırılır.¹⁰ Bunlar herhangi bir kasttan olabilirler. Ezidi olmayan Kürt topluluklarında da *kilam*

ve *stran* okuyan kişiler bu şekilde adlandırılmaktadır.

*Dengbêj*ler daha çok yazanı belli olmayan *kilamları* seslendirirken *stranbêj*ler daha güncel ve yazanı belli *stranları* icra ederler. *Stranbêj*ler çoğu zaman enstrüman eşliğinde, *dengbêj*ler ise genellikle çıplak sesle eserlerini icra ederler. Bazı bölgelerde *dengbêj*lere mey ya da duduk eşlik etmektedir.¹¹ *Dengbêj*lerin kaval çaldığı ya da kaval ve bağlama eşliğinde söyledikleri de vâkidir.

*Dengbêj*lerin seslendirdiği eserler, daha uzun solukludur. *Kilam* söylenirken mey ya da duduk sadece bir notadan ses verir; bu şekilde dem tutma, icracının detone olmasını engellemeye yöneliktir. Eğer *dengbêje* iki enstrüman eşlik ediyorsa bir enstrüman dem tutarken diğeri *dengbêjin* durduğu yerlerde aranağmeler yapar.¹²

Belirgin dinî ve kültürel ayrımlara rağmen geleneksel Ezidi müziği ile Müslüman Kürtlerin eserleri arasında fark görülmemektedir. Son yıllarda ise birbirini tekrar eden, elektro bağlama gibi tek bir enstrüman çalınarak icra edilen, müziği kısır döngü içerisine sokan arabesk şarkılar üretilmektedir. Ezidi geleneksel müziğini icra eden *dengbêj* ve *stranbêj*lerin yok olması hâlinde Ezidi müziğinin sadece dinî müzik olarak 'kavl' ve 'beyt'lerde yaşayacağı anlaşılmaktadır. Z

NOTLAR

¹ Ufuk Gülsoy, "Sıra Dışı Bir Dini Topluluk: Osmanlı Yezidileri, XIX. ve XX. Yüzyıllar," *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 7 (2002): 131.

² Sabiha Banu Yalkut, *Melek Tavus'un Halkı Ezidiler*, çev. Sabir Yücesoy, İstanbul: Metis Yayınları, 2001, s. 71

³ Xanna Omerxali, Kovan Xanki, Abdullah Keskin, ed., *Analiza Qewlên Êzdyan*, İstanbul: Avesta, 2009, s. 20.

⁴ Amed Gökçen, *Kadim Bir Nefes: Ezidi Ağıtları*, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2015, s. 71.

⁵ Philip G. Kreyenbroek, Xellî Cindi Reşov, Abdullah Keskin, ed., *Tanrı ve Şeyh Adi Kususuzdur: Yezidi Tarihinden Kutsal Şiirler ve Dinsel Anlatılar*, çev. İbrahim Bingöl, İstanbul: Avesta, 2011.

⁶ Gökçen, age, s. 81-87.

⁷ Austen Henry Layard, Abdullah Keskin, ed., *Ninova ve Kalıntılar: Kürdistanın Keldani Hıristiyanları, Yezidiler ya da Şeytana Tapanların Ülkesine Bir Gezi, Eski Asur'un Töre ve Sanatlarının Araştırılması*, çev. Zafer Avşar, İstanbul: Avesta, 2000, s. 211.

⁸ Yalkut, age, s. 68.

⁹ Cenk Güray, "Semah Kavramını Devir Nazeriyesi Üzerinden Anlamak: Aynayı Tuttum Yüzüme," *IV. Uluslararası Alevilik ve Bektaşılık Sempozyumu*, Ankara, 2018, s. 623.

^{10 ve 11} Gökçen, age, s. 94.

¹² Gökçen, age, s. 94-95.

Aşağıdaki QR kodunu okutarak bu yazı ile ilgili bir müzik videosuna ulaşabilirsiniz.

